

ÇALIŞMA DÜNYASININ GELECEĞİ

6
Notları Dizisi

Uluslararası
Çalışma
Örgütü

Çalışma dünyasında büyük değişiklikler olmaktadır. Gelecekte de bu değişiklikler daha yoğun olarak devam edecektir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) bu değişikliklerin getirdiği zorlukları daha iyi anlamak ve bu zorluklara etkili yanıtlar vermek için "Çalışma Yaşamının Geleceği Girişimini" başlatmıştır. Bu girişim içerisinde ILO'nun 2019'daki yüzüncü yıldönümünde o zamana kadar ki süre içinde yapılacak "Asırlık Sohbetler" kapsamında dört ana tema önerilmiştir. Bu temalar: (i) iş ve toplum; (ii) herkes için insana yakışır iş; (iii) işin ve üretimin organizasyonu ve (iv) işin yönetilme yöntemidir. Bu yazı dizisinde; "Sohbetler" le ilgili ana eğilimler ve seçilmiş konular hakkında, ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde diyalogu bilgilendirecek ve kolaylaştıracak genel değerlendirmeler yapılacaktır.

Yorum ve önerilerinizi
futureofwork@ilo.org
adresine gönderebilirsiniz.

DEĞİŞEN ÇALIŞMA DÜNYASINDA İŞBİRLİĞİ: Kooperatif Bir Geleceğe Doğru*

Bu metin, kooperatiflerin çalışma dünyasında meydana gelen teknolojik, demografik, ekonomik ve çevresel değişikliklere nasıl karşılık vermekte olduğunu incelemektedir. Ayrıca bu metinde ana konuların yanı sıra gelecekteki tartışmalarda dikkate alınması gereken zorluklar ve fırsatlar irdelenmektedir¹.

1. Zemin Hazırlama: Ana Konular ve Genel Bakış

Tüm dünyada kooperatifler ekonominin her sektöründe yer alan işletmeler olmakla beraber yalnızca kâr odaklı değil daha geniş ilke ve değerler doğrultusunda faaliyette bulunmaktadırlar. Kooperatifler ve diğer işbirliğine dayalı kuruluş ve işletme biçimleri örneğin mütüeller², toplumsal işletmeler ve ortaklıklar, toplumsal dayanışma ekonomisinin parçalarıdır³. Bu oluşumlar tarihte kamu sektörü ve mevcut işletmeler tarafından karşılanamayan mal ve hizmet ihtiyacını temin etmek için ortaya çıkmıştır. Bu oluşumların ortak özelliği, mal ve hizmet üretirken ekonomik ve toplumsal faydayı da birlikte gözetmektir (ILO, 2009). Ayrıca, kooperatifler ve mütüeller, ortakları etkileyen önemli konularda demokratik olarak karar alan ve ortakların kooperatifin sahibi olduğu üyelik tabanlı işletmelerdir.

Çalışma Dünyasının Geleceği Notları Serisinde tanımlandığı gibi hızla değişen çalışma dünyasında kooperatif işletmeler ortaklarının giderek daha da karmaşık hale gelen ihtiyaçlarını karşılamak, geçim kaynaklarını geliştirmek, ortaklarına hizmetler sunmak ve çalışma bulmak alanlarına katkılarıyla bir rönesans niteliğindedir. Kooperatifler dünyada yaklaşık en az 272 milyon kişiyi istihdam etmektedirler (CICOPA, 2017), ve 25 ülkeye yayılan en büyük ilk 300 kooperatif, 2015 yılı için 2,5 trilyon dolar ciroya sahiptir (ICA&EURICSE, 2016). Kooperatifler, tarım, finans ve konut sektörlerinde çalışan milyonlarca insanın geçim kaynağı olarak kritik bir öneme sahiptir. Bununla birlikte, kooperatiflerin çalışma yaşamının geleceğindeki zorluklara göğüs gerebilmesi ancak uygun eylemlerin eşgüdümlü ve zamanında yürütmesiyle gerçekleşebilir.

* Bu metin Simel Eşim, Walteri Katajamäki, ve Guy Tchami katkılarıyla hazırlanmıştır.

¹ Bu metindeki bazı bölümler daha önce ILO COOP Kooperatifler ve Çalışma Dünyası serisinin "Değişen çalışma dünyasında işbirliği: Kooperatiflerin çalışma dünyasının geleceğindeki rolünü keşfetmek", başlığı altında yayınlanmıştır. Link: http://www.ilo.org/global/topics/cooperatives/news/WCMS_537002/lang-en/index.htm.

² Türk Hukuk sisteminde mütüel ve sigorta kooperatifi ayrımına gidilmemiştir; karşılıklı sigortanın yalnızca kooperatif şirket şeklinde örgütleneceği hüküm altına alınmıştır. (TTK md. 1402)

³ ILO ve ortak kurumlardan toplumsal ve dayanışma ekonomisi konulu kaynaklar için: <http://www.sseacb.net/>

Aşağıda çalışma dünyasındaki ana değişiklikler ve güncel konuların kooperatif işletmelerle ilişkisi ele alınmıştır:

- **Ekonomik değişiklikler:** Mali krizin zirve yaptığı zamanlar geride kalırken, dünya pek çok ekonomik güçle karşı karşıya kalmaya devam etmektedir. Ekonomik büyüme önemli ölçüde kriz öncesi seviyede seyrederken devletler sosyal güvenlik sistemlerini ayakta tutmak, tüm vatandaşlarına yeterli istihdam ve sosyal güvenlik sağlamak için mücadele etmektedir. Bu çerçevede, bu metin en son yaşanan mali kriz sonucu kooperatiflerde sektörel bazda iş hacminin ve üyeliğin neden ve nasıl büyüdüğünü incelemektedir.
- **Demografik değişiklikler:** Bazı ülkelerdeki yaşlı nüfus artışı ve genç kuşağın işgücü piyasasına katılmasıyla yaşanan nüfusa bakım hizmetleri ve gençler için ise yeni iş alanları ihtiyacı doğmuştur (ILO, 2016g). Bu metin gençlerin, özellikle işsiz gençlerin, kooperatif modeline ilgilerinin arttığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, çocukların, yaşlıların, bedensel, zihinsel ve sağlık açısından desteğe ihtiyacı bulunan kişilerin dahil olduğu çeşitli nüfus gruplarına bakım hizmetinin sağlanmasında kooperatiflerin rolünü yansıtır.
- **Teknolojik değişiklikler:** Bu değişiklikler hem yeni iş alanları açılmasına hem de kimi iş alanlarının yok olmasına sebep olacaktır. Birçok meslek alanı otomatik hale gelirken teknolojik yenilik ve onun dışsal etkileri aracılığıyla yeni fırsat alanları doğacaktır (ILO, 2016f). Bu metin teknolojik değişikliklere ayak uydurarak dijital ortamlarda ve platform ekonomisinde çalışanların kurduğu kooperatiflerin ortaya çıkışını ele almaktadır.
- **Çevresel değişiklikler:** İklim değişikliği çalışma dünyasını çeşitli yönlerden etkilemektedir. Yenilenebilir enerji gibi bazı yeni iş alanları yaratılırken ya da dönüştürülürken bazı işlerin kaybolması ya da yeni iş kollarıyla yer değiştirmesi söz konusudur. Bu değişiklikler göz önüne alındığında bu metin iklim değişikliğine uyum sürecinde ekonomik aktörler olarak mahsuller için mütüel sigortanın ve ürün çeşitliliğinin ya da gelişmiş havza yönetimini destekleyen tarımsal kooperatiflerin nasıl oluştuğunun yanı sıra yenilenebilir enerji kooperatifleri, ormancılık ve tarımsal ormancılık kooperatifleri gibi iklim değişikliğinin etkilerini azaltan kooperatiflerin nasıl ortaya çıktıklarını irdelemektedir.

2. Kooperatiflerin İş Dünyasındaki Değişikliklerle Etkileşimleri

Kooperatiflerin Ekonomik Değişikliklere Yanıtları

Kooperatiflerin mali istikrarı ve katılımı teşviki

2001'deki Arjantin krizi de dahil olmak üzere farklı mali krizler sırasında, yeni tür kooperatifler oluşmuş ve mevcut kooperatifler büyümüştür. Kooperatif işletmeler halen sürmekte olan ekonomik kriz süresince dayanıklı işletmeler olarak değerini göstermiştir. Finansal kooperatifler üyelik yapısı, kontrol ve kar mekanizmaları gibi bir dizi avantajların birleşimi nedeniyle yatırımcı sahipli bankalara göre krizle daha iyi başa çıkmıştır. Tasarruf ve kredi kooperatifleri, kooperatif bankaları, kredi birlikleri özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelere kredi akışı sağlamıştır. Bu tür yapılanmalar doğrudan ve dolaylı istihdam yaratarak bölgeler arasında istikrarı sağlayarak istikrarlarını korumuşlardır (ILO, 2013b). Mütüel ve sigorta kooperatifi şirketleri de 2007'deki ekonomik krizin başından beri diğer sigorta sağlayıcılarından daha iyi performans sergilemişlerdir. Kooperatif sigortacılarının geliri yüzde 22 artarken sigorta piyasası genel olarak yüzde 8 düzeyinde artmıştır. Benzer şekilde, kooperatif sigortacılarının sektördeki pazar payı aynı süreçte büyümüştür (ICMIF, 2016).

Yerel ekonomilerde kooperatif ve diğer sosyal dayanışma ekonomisi işletmeleri ve kuruluşları gibi ekonomik aktörlerin paraya ve finansal hizmete erişime artan ihtiyacını karşılamak için yeni finansal mekanizmalar oluşmakta ve daha da oluşması beklenmektedir. Kooperatifler geleneksel fon fırsatlarına erişemediklerinde ya da alternatif finansman mekanizmalarıyla

bağlantı kurmak istediklerinde, yeni kaynak yaratma planlarını araştırmaktadırlar. Dayanışma temelli bu mekanizmalar: (i) finansa erişimi demokratikleştirmeyi; (ii) finansal alana dayanışma ve karşılıklılık uygulamalarını ve değerlerini yeniden yerleştirmeyi; (iii) yerel ekonomik kalkınmayı teşvik etmeyi ve (iv) topluluk yapılarını canlandırmayı amaçlarlar (UNRISD, 2015).

Kendiliğinden birlikte örgütlenmeye ve kooperatifçilik ilkelerine dayanan bu mekanizma örnekleri etik bankacılığı, finansal kooperatifleri, kalkınma kooperatiflerini, dayanışma mikro finansını, tamamlayıcı para akışını, toplum temelli tasarruf planlarını, katılımcı bütçelemeyi, kitlesel fonlamayı, dijital para akışını, sosyal etkili yatırımları, etki yatırımını ve diğerlerini içerir. Mevzuata ilişkin engeller (kredi birlikleri gibi) ya da finansman kaynaklarındaki güvensizlik (kitlesel fonlama mekanizmaları gibi) dolayısıyla bu yeni mali mekanizmaların yeni kurulmakta olan kooperatiflerin kullanımı için hazır ve erişilebilir olmaması gibi zorluklara rağmen bu yeni mali mekanizmaların çoğalması beklenmektedir (Scholz, 2016).

Kooperatifleri Yeniden Keşfeden İşçiler

İşçi kooperatifleri; kooperatif sermayesine, yürütme ile ilgili kararlarda eşit oy hakkına ve yönetim kuruluna seçilme hakkına sahip olan işçiler tarafından yönetilen işletmelerdir (Perotin, 2014). Hizmet ve perakendeden eğitim ve üretime kadar her türlü işletme, işçilerin mülkiyetinde ve kontrolünde olabilir (UWCC, 2007). İşçi kooperatiflerinin hayatta kalma oranlarının en az diğer işletme türleri ile aynı seviyede seyretmesi işçi kooperatiflerinin sürdürülebilir işletmeler olduğunu kanıtlamaktadır. Bu kooperatifler, iş koruma ve verimlilik konusunda da iyi bir rekora sahiptirler (Perotin, 2014).

Tarihsel olarak işçi sendikaları, yeni kooperatiflerin kurulmasında, mevcut olanların güçlendirilmesinde ve kooperatifler aracılığıyla üyelerine hizmetlerin desteklenmesinde yer almışlardır (Van Slyke, 2016). Kanada, Japonya, İtalya, İspanya, ABD ve Birleşik Krallık olmak üzere pek çok kuzey yarım küre ülkesinde işçi sendikaları, kooperatifleri desteklemiştir. Bu ülkelerde kooperatiflerin büyüme düzeyleri özellikle dönüşüm süreçlerinde etkileyici düzeydedir. Son zamanlarda birkaç işçi sendikası, üyeleri için kooperatif işletmeleri yeniden keşfetmiş ve kayıt dışı ekonomide çalışan işçilerin kooperatiflerine destek vermiştir. Kooperatif işletmelerindeki "bir ortak bir oy" temelli eşit oy hakkı özellikle kırsal ve kayıt dışı ekonomide kooperatif ortaklarını sosyal diyalog sürecinde önemli aktörler haline getirirken gerekli olan meşru temsiliyeti vermiştir. Şeffaflık, sorumluluk, hesap verilebilirlik, katılım, insanların ihtiyaçlarını karşılama, hukukun üstünlüğüne saygı gibi iyi yönetim özellikleri işçi sendikalarına hitap eden bir iş modeli olan kooperatif kimliğinin de özellikleridir (ILO, 2014b).

İşçi sendikaları ve kooperatifler arasında ortak strateji geliştirilmesi işçi haklarında gerilemeyi, emeğin esnekleştirilmesini, iş kaybını ve özelleştirmeyi engellemeye odaklanmaktadır. ABD'de Birleşik Çelik İşçileri Sendikası (USW) ile İspanya'da 100'den fazla işçi kooperatifi birliği olan Mondragon Internacional arasındaki işbirliği yoluyla işçi sendikası tarafından desteklenen kooperatiflerin kurulması üzerinde durulmaktadır⁴. Bu işbirliği, enerji ve toptan gıda ticareti gibi alanlarda çok sayıda işçi-tüketim kooperatiflerinin kurulmasıyla sonuçlanmıştır (Troncoso, 2017). The Nurses Can (Hemşireler Yapabilir) adlı kooperatif ABD Kaliforniya'da Hizmet Sektörü Çalışanları Birliği'nin yerel şubesinin desteğiyle kurulmuştur. Bu kooperatifin lisanslı hemşire ortakları internette çevrimiçi ortamlarda başvuru yoluyla bakıma ihtiyacı olanların kendilerine doğrudan erişmesine fırsat vermektedir (Schneider, 2016). İşçi sendikaları ve kooperatifler arasındaki bu tür dayanışma örnekleri dünya çapında artmakta ve çalışma dünyasında meydana gelen değişikliklere karşı strateji geliştirmek için bu artışın devam etmesi beklenmektedir.

Mali ve ekonomik krizler sırasında birçok işletme kapanmış ve bu da iş kayıplarına yol açmıştır. Pek çok işletme kurtarılamayacak durumda olmasına rağmen ekonomik potansiyele sahip firmalarda çalışan işçiler, çalıştıkları şirketleri satın alarak işçi mülkiyetindeki işletmelere dönüştürmüştür. İşçi kooperatiflerine giden bu geçiş her zaman işletmelerin başarısızlığından kaynaklanmamaktadır. Bu durum özellikle işletmelerin geleceği için belirli bir planı olmayan durumlarda ve emekliliği gelmiş işletme sahiplerinin bulunduğu durumlarda görülmektedir (Alperovitz, 2016; Tianga, 2016). Bu şekilde dönüşüme uğramış işletmeler büyümeye devam

⁴ Birleşik Çelik İşçileri Sendikası (USW) ile Mondragon Internacional arasında imzalanan çerçeve anlaşma metni http://assets.usw.org/Releases/agree_usw_mondragon.pdf.

ederken verimlilikleri potansiyelin altında kalsa da bu tür işletmelerdeki ücretler ilgili sektör-
lere göre ortalamadan üzerindedir. Söz konusu dönüşüme uğramış işletmelerin hayatta kalma
oranı görece yüksektir. Bu, diğer türdeki işçi kooperatiflerinde de görülebilen bir eğilimdir
(Perotin, 2014). İtalya, İspanya, Fransa, Brezilya, Yunanistan ve Kanada gibi pek çok ülkede,
yakın zamanlarda değişen çalışma dünyasında yükselen bir trend olan bu tür işletmelerde
yeniden yapılandırılmayı kolaylaştıracak mali ve yasal destek sistemlerini yürürlüğe koyan bir
dizi kanun yürürlüğe girmiştir (ILO, 2014c).

Serbest meslek güney yarımkürede çalışanlar arasında oldukça yaygındır. Kuzey yarımkü-
rede ise özellikle iş gücü piyasasına yeni girenler arasında yaygınlaşmaktadır. İstikrarlı bir
iş ve sigortadan yoksun bağımsız sözleşmeli işçilerin ve serbest çalışanların dahil olduğu
serbest meslek sahipleri, acentelik ücretleri ve geç ödemeler gibi ek işlem maliyetlerinin
ve sözleşme yokluğunun üstesinden gelmek için kooperatiflere yönelmişlerdir (Conaty, Bird
& Ross, 2016). Çalışanların kendi kendinin patronu olduğu ekonomi modelinde çalışanlar da
kendi çevrimiçi programlarını da geliştirerek aracıları ortadan kaldırmaya yarayan kooperatif
işletmeleri kurmaktadır. Böylelikle, kendi işlerini nasıl yürütecekleri hakkında daha fazla söz
sahibi olurlarken bazı hak ve menfaatlerini geri istemelerine imkan sağlanmıştır.

Dünya genelinde işçiler arasında artmaya devam eden kayıt dışı istihdamın insana yakışır
iş kapsamında ciddi eksiklikleri bulunmaktadır. İşçiler düzensiz ve düşük gelirli işlerde
işçi haklarından ve sosyal güvenceden yoksun olarak çalışmaktadırlar (ILO, 2016e).
Güney yarımkürede kayıt dışı ekonomideki istihdam ilişkilerinin belirsizliği atık toplayıcılar,
seyyar satıcılar, ev eksenli çalışanlar gibi kayıt dışı çalışanlar tarafından kurulan koope-
ratif işletmelerin ortaya çıkmasına ön ayak olmuştur (ILO, 2016a). Kooperatiflerin, kayıt
dışı ekonomide çalışanlar ve işletmeler için ölçek ekonomisi yoluyla resmiyet kazanmak
ve yerel yönetimlerle ve aracı firmalarla müzakere gücünü elde etmek amacıyla bir seçenek
olmaya devam etmesi beklenmektedir.

Kayıt dışı küresel iş gücünde en savunmasız işçi grupları arasında yer alan kadınların önemli
bir kısmı ev işlerinde çalışmaktadır. İstihdam şartları belirgin olmaksızın evlerde çalışarak
bakım hizmetlerini sağlayan bu kadın işçiler pek çok ülkede iş hukuku kapsamında yer
almamaktadır. Evlerde temizliğe giden bu çalışanların kooperatifleri ortaklarını desteklemek
için çevrimiçi platformları da kullanarak finans, eğitim ve işe yerleştirme gibi hizmetleri sağ-
lamaktadır. Bu kooperatifler, analık izni ve ücretli izni de içeren daha iyi istihdam koşulları
için pazarlık etmek amacıyla özel istihdam bürolarına bir alternatif olarak ortaya çıkmaktadır.
Ev eksenli çalışanların kurduğu kooperatif işletme örneklerine Kore Cumhuriyeti, Trinidad ve
Tobago, ABD, Hindistan ve Filipinler gibi pek çok farklı ülkede rastlanmaktadır (ILO, 2014a).

Kooperatiflerin Teknolojik Değişikliklere Yanıtları

Teknolojik değişiklik büyüme ve kalkınmanın temel itici gücü olarak kabul edilmektedir.
Bu dinamik süreçte bazı işler yok olurken, yeni iş alanları ortaya çıkmakta, var olan işler
de dönüşüme uğramaktadır (ILO, 2016f). Mal ve hizmetlerin birebir değiş tokuş edildiği ve
mobil uygulamalar ya da çevrimiçi platformlar yoluyla görevlerin tamamlandığı “paylaşım-
cı-çevrimiçi platform ekonomisi”⁵, kendi katılım dinamikleri ve çalışma yaşamının geleceği
için büyüme düzleminde tanımlanmaktadır (De Stefano, 2016). Sadece ABD’de, 10 milyondan
fazla insanın çevrimiçi platformlar vasıtasıyla gelir elde ettiği tahmin edilmektedir (JPMorgan
Chase & Co., 2016).

Platform ekonomisi kimileri tarafından ekonomik bir fırsat olarak görülmeyle birlikte, giderek
artan kanıtlara göre platform ekonomisi; bastırılmış sosyal güvenlik haklarıyla, kötüleşen
çalışma koşullarıyla ve iş güvensizliği ile sonuçlanan standart dışı istihdamların oluştuğu,
istihdam ilişkilerinin aşındığı ve serbest mesleğin arttığı kontrolsüz piyasa alanları yaratmıştır.
Platform ekonomisinde istihdam ilişkilerinin aşınmasına verilecek olan muhtemel bir yanıt,
çalışanların söz hakkı ve temsil gücünün kuvvetli olduğu kooperatiflerin geliştirilmesidir
(ILO, 2016a).

⁵ “Paylaşımçı-çevrimiçi platform ekonomisi” terminolojik olarak görece yenidir. Aynı anlama gelen pek çok farklı terim vardır. Gig ekonomisi, ortak çalışma ve talep üzerine kurulu ekonomi gibi diğer terimler birbiriyle örtüşmekte ve genellikle birbirlerinin yerine kullanılmaktadır (see Martin, 2015).

Platform kooperatifleri; çalışanlarının ortak sahibi olduğu, katılım sağladığı, bağlı olduğu ve ondan geçimini elde ettiği dijital platformlardır (Sutton, 2016). Bu kooperatifler, üretimi, dijital emek aracılığını, topluca sahip olunan ve demokratik olarak denetlenen web tabanlı market alanlarını ve bu ekonomik modelle ilgili diğer faaliyetleri destekleyen çevrimiçi uygulamalar yoluyla mevcut teknolojileri düzenlemektedirler. İşçi mülkiyetli platform kooperatifleri kendilerinin nasıl yönetildiğine ve organize edildiğine ilişkin karar alma süreçlerine katılırken aynı zamanda kooperatiflerde riskler ve menfaatler paylaşılmakta ve daha iyi sözleşmeler için müzakere edilmektedir.

Platform kooperatifleri gelişmelerinin erken evrelerinde olmalarına ve birbiriyle ilişkili bir dizi örgütsel, finansal ve yasal zorlukların üstesinden gelmeleri gerekmesine rağmen daha önce bu işletme modeliyle karşılaşmamış olan toplum kesimlerinin ilgisini çekmektedirler (Gorenflo, 2015). Giderek artan sayıdaki taksi sürücülerini kooperatifleri, sürücülerin hak ve menfaatlerini alıkoyan aracı taksi şirketlerini bertaraf etmek için kendi çevrimiçi uygulamalarını kurmuşlardır (Scholz, 2014). ABD Denver'deki Yeşil Taksi Kooperatifi, üyeleri tarafından ortaklaşa sahip olunan bir akıllı telefon taksi çağırma hizmetini başarılı bir şekilde kullanarak yerel pazara hakim bir sendikali işçi kooperatifidir (Peck, 2016).

Kooperatiflerin Demografik Değişikliklere Yanıtları

Çalışma yaşamının geleceği konusundaki tartışmaların çoğunda, teknolojinin etkisi üzerinde durulurken, önümüzdeki yıllarda demografik değişiklikler de iş dünyasını şekillendirmede önemli bir rol oynayacaktır. (ILO, 2016g). İşgücü piyasasındaki bu demografik değişikliklerin içerisinde giderek artan sayıda genç, kadın ve göçmen işçi bulunmaktadır. Her yıl yaklaşık 40 milyon insan işgücü piyasasına girerken (ILO, 2015c.), aynı zamanda pek çok ülkenin nüfusu da yaşlanmaktadır. Artık daha fazla sayıda kadın iş hayatına katılırken, sınır ötesi göçün de artmaya devam edeceği beklenmektedir.

Yaşlılar ve diğerleri için bakım sağlayan kooperatifler

Dünyanın hızla yaşlanan nüfusuna, kaliteli bakım sağlanması talebinin gelecek yıllarda artması beklenmektedir. Tahminlere göre, küresel olarak 65 yaş üstü nüfusun yarısından fazlası başka bir deyişle 300 milyondan fazla insan uzun süreli bakımdan mahrumdur (ILO, 2015b). Bakım ihtiyaçları genişlemeye ve çeşitlenmeye devam ettikçe, çalışma yaşamının geleceği için bakım ekonomisinin bir istihdam üreticisi olması beklenmektedir. Bakım çalışanlarının çoğunluğu kayıt dışı olarak istihdam edilen kadınlardır ve bunların da büyük kısmını işgücü piyasasında sömürüye ve dışlayıcı uygulamalara karşı savunmasız olan göçmen işçiler oluşturmaktadır.

Bakım hizmeti veren kooperatifler sadece yaşlı bakımıyla sınırlı değildir. Kooperatifler, engelliler ve kronik hastalar için gündüz bakımından evde bakıma kadar geniş bir yelpazede hizmet sunmaktadır. (ILO, 2017). Guatemala ve Uruguay'dan Kanada, Japonya ve Birleşik Krallığa kadar farklı ülkelerde, kooperatif işletmeler yoluyla bakım hizmeti, insan odaklı kaliteli bakım sunmanın yeni geliştirilen ve potansiyel olarak etkili olan araçlarından biridir. Yakın zamanda yapılan çalışmalar, kooperatiflerin, özellikle kadın işçilerin düzenli çalışma saatleri, pazarlık gücünden faydalanabilmeleri ile ilgili olarak, bakım ekonomisi içinde iyi şartlar ve çalışma koşulları üretmesi açısından iyi bir konumda olduklarını göstermektedir. Bununla birlikte, resmi sözleşme düzenlenmesi yarı zamanlı çalışma niteliği ve maaş seviyeleri ile ilgili zorluklar da devam etmektedir (ILO, 2016d).

Çok paydaşlı bakım kooperatifleri, hizmetlerin sağlanmasına ilişkin kararlara katkıda bulunan bakım çalışanları, bakım yararlanıcıları ile onların aileleri ve yerel yönetimler gibi diğer paydaşları bir araya getiren yeni girişimler olarak ortaya çıkmıştır. Güney Kore'deki Sungmisan Kooperatif Topluluğu; işçiler, öğretmenler, ebeveynler ve yerel yönetimleri içeren çok paydaşlı bir kooperatiftir. 20 kooperatif işletmesiyle Sungmisan Kooperatif Topluluğu, 150'den fazla topluluk sakinini gündüz bakımı ve eğitimi, okul sonrası programları ve yaşlı bakım servislerinin sağlanmasında istihdam etmektedir. (ILO, 2017).

Göçmen İşçilerin ve Mültecilerin İhtiyaçlarına Cevap Veren Kooperatifler

Çalışma yaşamının geleceğinde, işgücü göçü ve mülteci akınlarında sürekli bir artış görülecektir (ILO, 2016g). Göçmen işçiler için kooperatifler, kayıtlı işgücü piyasalarına ve girişimciliğe düşük engeller ile dahil olabilmek ve ev sahibi ülkelerde sosyal koruma ve diğer hizmetlere erişebilmek açısından uygun bir model olarak ortaya çıkmaktadır. Finansal kooperatifler, finansal hizmetler için uygun maliyetli altyapı sağlar ve göçmenler için ülkelere kazançlarını gönderirken havale işlem masraflarını azaltırlar (ILO, 2015a). Havalelerin yaklaşık yüzde 30 ila 40'ı, finansal kooperatiflerin bu tür havale transferlerinde oldukça etkili oldukları kırsal alanlara gönderilmektedir. (CGAP, 2010).

Dünya; savaştan, yoksulluktan, sosyal eşitsizliklerden ve iklim değişikliklerinden kaçan insanlar sebebiyle, şu anda II. Dünya Savaşından bu yana yaşanan en büyük mülteci kriziyle karşı karşıyadır. Bu baskıların, insanları evlerinden etmeye devam edeceği beklenmektedir. Kooperatif işletmeler, gittikçe artan bir şekilde mültecilere destek stratejilerinde rol oynamaktadır. Şu anda ev sahibi ülkeler, mültecilerin entegrasyonunu sağlamak için konut, işe yerleştirme, okuma yazma, eğitim ve diğer sosyal hizmetler konusunda kooperatifleri kullanmaktadır. Yardım kuruluşlarının katkısı ile mültecilere istihdam ve gelir sağlamak için kamplarda mülteci kooperatifleri kurulmuş ve ayrıca, mülteciler ev sahibi ülkelerdeki kooperatiflere de ortak olarak ülkelere döndüklerinde kendi topluluklarını yeniden inşa etmek için gerekli olan bilgi ve tecrübeyi edinmişlerdir. Kooperatifler; Bosna Hersek, Doğu Timor, El Salvador, Guatemala, Lübnan, Mozambik, Ruanda, Sri Lanka ve Nepal'de, çatışma sonrası yeniden yapılanma sürecinde kritik roller üstlenmişlerdir. Bu ülkelerde kooperatifler, geri dönen azınlıklar ve savaşta yer alanlar için iş imkanları yaratma, işletmelerin ve evlerin yeniden inşası, mültecilere ve ülke içinde yerinden edilen insanlara piyasalara erişim imkanı sağlama ile uzlaşma ve barış inşasını kolaylaştırma gibi konularda önemli katkılarda bulunmuşlardır (ILO, 2016c).

Kooperatiflerin Çevresel Değişikliklere Yanıtları

Kooperatifler, giderek artan bir şekilde, hem iklim değişikliğine uyum (örneğin; mahsuller için mütüel sigorta, tarımsal kooperatifler bitki çeşitlendirilmesini ya da gelişmiş havza yönetimini destekliyorlar) hem de iklim değişikliklerini hafifletme (örneğin; yenilenebilir enerji kooperatifleri, ormancılık ve tarımsal ormancılık kooperatifleri) konularına katkıda bulunmaktadır. Hindistan, Brezilya, Kolombiya ve Güney Afrika gibi ülkelerde kentsel alanlarda kooperatifler, özellikle atık toplayıcıları kooperatifleri atık yönetim sistemlere dahil olmaktadır. Bu kooperatiflerin verdikleri hizmetler, sadece gelişmiş atık yönetimi ve geri dönüşüm ile sınırlı değildir. Bunlar aynı zamanda, ortaklarının kayıtlı ekonomiye dahil olmalarını desteklerken, onların mesleki güvenlik, sağlık, eğitim ve finansal hizmetlere erişmelerine de imkan sağlamaktadır (ILO, 2014d). Atık toplayıcıları kooperatifleri, kadınların katılımı ve liderliği için de bir alan yaratmıştır. Örneğin Brezilya'da, atık toplayıcıları kooperatiflerinin pek çok kadın lideri vardır. Onların bu kooperatiflere katılımları, sosyal ağların bir parçaları olmalarını sağlamış ve kolektif bilinçlerini artırmıştır (Gutberlet, 2016).

Tarımdan enerjiye kadar pek çok sektördeki kooperatifler, faaliyetlerini gittikçe daha çok doğayla uyumlu hale getirmektedir. Yenilenebilir enerji endüstrisinde, kooperatiflerin, enerji üretimi ve kullanımında demokratik yerel kontrol, yerel istihdam yaratma kapasitesi ve makul fiyatlandırma gibi konuları da içeren bir takım rekabet avantajları vardır. Kooperatifler, "herkes için enerji" amacına ulaşmak ve gelişmekte olan ülkelerdeki elektrikten yoksun olan 1,3 milyar insana temiz ve modern enerji getirmek konusunda önemli bir rol oynayabilir. (ILO, 2013a). Bangladeş'te, 50.000 köyü elektrik şebekesine kooperatifler yoluyla bağlayan ve pek çok istihdam alanı yaratan bir kırsal elektrikleştirme programı vardır. Enerji konusunda kooperatiflerin ciddi bir potansiyeli olduğu düşünülmektedir. Güneş enerjisiyle evleri elektrikleştirme sistemlerinin gelişmiş erişim için birebir elektrik ticaretini kullanılması ve fazla üretilen elektriğin komşularla ticaretinin yapılması kooperatif işletmeleri için potansiyel alanlar arasındadır (Badiei, 2016).

Hükümetler, sürdürülebilir ormancılık için ormancılık kooperatiflerini artan bir şekilde desteklemeye devam etmektedir. Ormancılık kooperatifleri, orman sahipleri ve ortaklarının haklarını korumak ve sürdürülebilir ormancılık faaliyetlerini teşvik etmek için kurulmaktadır. Orman kooperatifleri aracılığı ile ortaklar, ağaçlandırma, bakım, koruma, üretim ve üst düzey ağaç dikim stoklarının dağıtımını gibi faaliyetlere katılmaktadır. Kooperatifler, orman ürünlerini toplamak, sınıflandırmak, işlemek, paketlemek ve dağıtmak gibi faaliyetlerin yanında, ortaklarına güncel teknik bilgi vermekte ve eğitimler sağlamaktadır (FAO, 2014). Hindistan'daki Ağaç Yetiştiricileri Kooperatif Topluluğu, kullanım hakkı transferinde iyi bir örnektir. Devlet, geçim kaynaklarını geliştirmek ve geliri artırmak için yerel halkın aktif katılımı ile ortak köy arazileri üzerinde ağaçlandırma çalışmaları yapan kooperatife uzun süreli kira hakkı tanımıştır (CIFOR, 2009).

3. Gelecekteki Tartışmalar İçin Ana Konular

Küresel anlamda, yeni çalışma biçimleri ve büyüme modelleri göz önüne alındığında, kooperatiflerin etki yaratmak için benzersiz fırsatları bulunmaktadır. Diğer sosyal ve toplumsal dayanışma işletmeleri ile kıyaslandıklarında; kooperatifler, pek çok sektörde değişen iş dünyasındaki zorluklara yanıt vermek için yükselen bir ekonomik alternatif olarak gözükmektedir. Tüm işletmeler, üretim miktarını ve çalışmayı temel alırken (ILO, 2015c), kooperatif işletmeler kendilerini, karşılıklı dayanışma ile dayanışma temelli mülkiyet ve yönetim anlayışını sağlamak üzere konumlanmışlardır. Çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve sürdürülebilir bir gelecek sağlamak için çalışan diğer toplumsal, çevreci ve ekonomik hareketler; kooperatiflerin de demokrasi, eşitlik, kendi kendini yönetme, katılımcılık, koruma ve seçim hakkı gibi aynı değerleri ve ilkeleri paylaştığını kabul etmektedir.

Kooperatifler, gösterdikleri direnç, canlılık ve potansiyele rağmen genellikle marjinal ekonomik aktörler olarak kalmaktadırlar. Yönetim hakkında bilgi eksikliği gibi içsel zorluklar ve yasal engeller gibi dışsal zorluklar kooperatiflerin önünde bulunan birkaç zorlayıcı sınırdır. Kooperatif modeli, çalışma hayatındaki değişikliklere cevap verebilecek kapsamlı bir strateji olmayabilir; fakat bu model Birleşmiş Milletler tarafından, sürdürülebilir bir geleceğin sağlanmasına katkıda bulunabilecek ekonomik aktörlerden biri olarak kabul edilmiştir. (United Nations, 2015).

Son yıllarda uluslararası kooperatif hareketi, çalışma hayatının geleceğinin de yer aldığı küresel politika tartışmalarında, daha fazla savunulması ve temsil edilmesi gerektiğini fark etmeye başlamıştır⁶. Kooperatif işletmelerinin ve hareketlerinin yüzleştiği mücadelelerin bazıları aşağıda sıralanmıştır:

- Kısıtlayıcı yasalar ve çalışma dünyasındaki değişiklikleri yansıtan güncel bir kooperatif mevzuatının olmaması sebebiyle pek çok ülkede kooperatif işletmeler için elverişli bir ortam bulunmamaktadır. Sosyal dayanışmacı ekonomi için de daha etkili bir düzenleyici ortam talebi artmaktadır.
- Finansman kaynaklarının güvenilir olmaması iyi kooperatif uygulamalarının çoğalmasını ve büyümesini engellemektedir. Geleneksel finansman kaynakları yeni kooperatif oluşumları ve diğer sosyal dayanışmacı ekonomi girişimleri hakkında yeterli bilgi sahibi olmayabilirler.
- Kooperatifçilik eğitimi ve öğreniminin pek çok ülkede kurumsal altyapısının sınırlı olması, kooperatif işletmelerin bir kooperatifçilik anlayışı oluşturmasını zorlaştırmıştır.
- Kooperatifler ve kooperatiflerin geniş anlamda istihdama ve ekonomiye etkisi üzerine ülkeler ve bölgeler arası karşılaştırılabilir istatistiklerin bulunmaması siyasa ve uygulamayı bilgilendirebilecek araştırmalarda kooperatiflerin analiz birimi olarak kullanılmasını engellemektedir.
- Kooperatiflerin yereldeki ortaklarının ve yararlanıcılarının ihtiyaçlarına odaklanması, kooperatiflerin ulusal ve uluslararası düzeyde politika tartışmalarına katılmasını engellemektedir.

⁶ Buna bir örnek olarak, Ekim 2016'da Quebec'teki Uluslararası Kooperatif Zirvesi, çalışma dünyasının geleceğini, ana tartışma alanlarından biri olarak tanımladı. <https://www.sommetinter.coop/en/programs/2016>.

Bu zorluklar göz önüne alındığında, değişen çalışma dünyasında kooperatiflerin geleceği ILO bileşenlerinin ve işbirliklerinin özellikle aşağıda belirtilen alanlarda birlikte nasıl çalışabileceğine bağlıdır:

- **Düzenleyici ervelerin Geliştirilmesi:** Yeni tür kooperatiflerin başlaması ve gelişmesi için yasal destek sağlayan yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu düzenlemelerde kooperatiflerdeki ortakların, çalışanların ve kullanıcıların haklarının korunması göz önünde bulundurulmalıdır.
- **Ölçeğe Erişim:** İy kooperatif uygulamalarının yaygınlaşmasını ve artış göstermesini desteklemek için en uygun finansal araçlar ve aracılarn geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Kooperatifler hakkında daha iyi bir anlayışın geliştirilmesi amacıyla eğitim ve ğretim programlarına kooperatifliğin dahil edilmesi gerekmektedir. Çalışma yaşamının geleceği tartışmalarına ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemine kooperatiflilik hareketinin etkin katılımı için temsilinin güçlendirilmesi şarttır.
- **Kanıtaya dayalı veri ve bilgi retimi:** Kooperatiflerin etkilerini belirlemek ve farklı kurumsal yönetim modellerinin avantajları ve dezavantajları hakkında karşılaştırmalı analizler yapmak için kooperatif istatistiklerine ilişkin uluslararası ynergeler etkin hale getirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Alperovitz, G. 2016. '6 ways we're already leading an economic revolution' *Yes! Magazine*, September 7, 2016, <http://www.yesmagazine.org/new-economy/6-ways-were-already-leading-an-economic-revolution-20160907> [6 February 2017].
- Badie, S. 2016. 'Swarm electrification in Bangladesh lets neighbours swap solar electricity', *Motherboard*, November 29, https://motherboard.vice.com/en_us/article/mesolshare-rural-bangladesh-swarm-electrification-off-the-grid [1 March 2017].
- CGAP. 2010. *Financial access 2010. The state of financial inclusion through the crisis*. (CGAP/The World Bank Group).
- CICOPA. 2014. *Cooperatives and employment: A global report*.
- CIFOR. 2009. *Cooperation in forestry: Analysis of forestry cooperatives in Rajasthan, India*.
- Conaty, P.; Bird, A.; Ross, P. 2016. *Not alone: Trade union and co-operative solutions for self-employed workers* (Co-operatives UK).
- De Stefano, V. 2016. *The rise of the 'just-in-time workforce': On-demand work, crowdwork and labour protection in the 'gig-economy'* (Geneva, ILO).
- FAO. 2014. *State of the World's Forests: Enhancing the socioeconomic benefits from forests* (Rome).
- Gorenflo, N. 2015. 'How platform coops can beat death stars like Uber to create a real sharing economy', <http://www.shareable.net/blog/how-platform-coops-can-beat-death-stars-like-uber-to-create-a-real-sharing-economy> [6 February 2017].
- Gutberlet, J. 2016. *Urban Recycling Cooperatives: Building Resilient Communities*. (London, New York: Routledge Taylor & Francis Group).
- ICA; EURICSE. 2016. *World Cooperative Monitor. Exploring the co-operative economy. Report 2016*.
- ICMIF. 2016. *Global mutual and cooperative market infographic 2016*, <http://www.icmif.org/global-mutual-and-cooperative-market-infographic-2016> [6 February 2017].
- ILO. 2009. *Plan of action for the promotion of social economy enterprises and organizations in Africa*. ILO Regional Conference "The Social Economy – Africa's Response to the Global Crisis". Johannesburg, 19-21 October 2009, <http://socialeconomy.itcilo.org/en/files/docs/ilo-regional-conference-on-social-economy-johannesburg-october-2009.pdf> [6 February 2017].
- ILO. 2013a. *Providing clean energy and energy access through cooperatives*. (Geneva).
- ILO. 2013b. *Resilience in a downturn: The power of financial cooperatives*. (Geneva).
- ILO. 2014a. *Cooperating out of isolation: Domestic workers' cooperatives*. Issue Note No. 2, Cooperatives and the World of Work Series.
- ILO. 2014b. *Cooperatives and the Sustainable development goals: A contribution to the post-2015 development debate*. (Geneva).
- ILO. 2014c. *Job preservation through worker cooperatives: An overview of international experiences and strategies*. (Geneva).
- ILO. 2014d. *Tackling informality in e-waste management: The potential of cooperative enterprises*. (Geneva).
- ILO. 2015a. *Labour migration and cooperatives*. Labour Migration Highlights No. 2, http://www.ilo.org/wcms-sp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---migrant/documents/publication/wcms_384859.pdf [6 February 2017].
- ILO. 2015b. 'More than half of the world's older persons lack quality long-term care', October 1, 2015, http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_406984/lang--en/index.htm [6 February 2017].
- ILO. 2015c. Report of the Director-General, ILC, 104th Session, 2015: *The Future of Work Centenary Initiative* (Geneva).
- ILO. 2016a. *A challenging future for the employment relationship: Time for affirmation or alternatives?* The Future of Work Centenary Initiative Issue Note Series No. 3.

- ILO. 2016b. *Cooperation in a changing world of work: Exploring the role of cooperatives in the future of work*. Cooperatives and the World of Work Series No. 6.
- ILO. 2016c. *Cooperative responses to refugee crisis*. Note for discussion, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_emp/@emp_ent/@coop/documents/genericdocument/wcms_455734.pdf [6 February 2017].
- ILO. 2016d. *Providing care through cooperatives 1: Survey and interview findings*. (Geneva).
- ILO. 2016e. *Social contract and the future of work: Inequality, income security, labour relations and social dialogue*. The Future of Work Centenary Initiative Issue Note Series No. 4.
- ILO. 2016f. *Technological changes and work in the future: Making technology work for all*. The Future of Work Centenary Initiative Issue Note Series No. 1.
- ILO. 2016g. *The future of labour supply: Demographics, migration, unpaid work*. The Future of Work Centenary Initiative Issue Note Series No. 2.
- ILO. 2017. *Providing care through cooperatives 2: Literature review and case studies*. (Geneva).
- JPMorgan Chase & Co. 2016. *Paychecks, payday, and the online platform economy. Big data on income volatility*. JPMorgan Chase & Co. Institute.
- Martin, C. 2016. 'The sharing economy: A pathway to sustainability or a nightmarish form of neoliberal capitalism?', *Ecological Economics* 121, pp. 149-159.
- Peck, M. 2016. 'Building the people's ownership economy through union co-ops', in Scholz & Schneider (eds.) *Ours to hack and to own: The rise of platform cooperativism, a new vision for the future of work and a fairer internet*. (New York, OR Books), pp. 208-212.
- Perotin, V. 2014. *What do we really know about worker co-operatives?*. (Co-operatives UK).
- Schneider, N. 2016. "The rise of cooperatively owned internet. Platform cooperativism gets a boost", *The Nation*, October 31, 2016, <https://www.thenation.com/article/the-rise-of-a-cooperatively-owned-internet/> [13 March 2017].
- Scholz, T. 2014. *Platform cooperativism vs. the sharing economy*, <https://medium.com/@trebors/platform-cooperativism-vs-the-sharing-economy-2ea737f1b5ad#.bydrs7l39> [6 February 2017].
- Scholz, T. 2016. *Uberworked and underpaid: How workers are disrupting the digital economy* (John Wiley & Sons, Inc. UK).
- Sutton, M. 2016. *A Shareable explainer: What is a platform co-op?*, [http://www.shareable.net/blog/a-shareable-explainer-what-is-a-platform-co-op#What is a platform co-op?](http://www.shareable.net/blog/a-shareable-explainer-what-is-a-platform-co-op#What%20is%20a%20platform%20co-op?) [6 February 2017].
- Tianga, K. 2016. 'The next boom for worker co-ops?' *Shelterforce*, May 3, 2016, http://www.shelterforce.org/article/4468/the_next_boom_for_worker_co_ops [6 February 2017].
- Troncoso, S. 2017. Is the cooperative economy next in a post-consumer world? January 7, <https://blog.p2pfoundation.net/cooperative-economy-next-post-consumer-world/2017/01/07> [6 February 2017].
- United Nations. 2015. *Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. (New York).
- UWCC. 2007. *What is a worker cooperative?*. <http://www.uwcc.wisc.edu/pdf/What%20is%20WC.pdf> [6 February 2017].
- UNRISD. 2015. *Social and solidarity finance: Tensions, opportunities and transformative potential*. Concept note, [http://www.unrisd.org/80256B42004CCC77/\(httpInfoFiles\)/0E7405B8843E9D78C1257E660051E1D5/\\$-file/Concept%20note_SSF%20workshop.pdf](http://www.unrisd.org/80256B42004CCC77/(httpInfoFiles)/0E7405B8843E9D78C1257E660051E1D5/$-file/Concept%20note_SSF%20workshop.pdf) [6 February 2017].
- Van Slyke, B. 2016. 'Unions and Cooperatives: How workers can survive and thrive', *Truthout*, February 26, <http://www.truth-out.org/news/item/34944-unions-and-cooperatives-how-workers-can-survive-and-thrive> [6 February 2017].